

évszámot is találta az olvasó.

A függelékben közölt 15 fénykép egy kicsit segít visszaadni a XVIII. századi kéziratok hangulatát, és érzékeltetni azt a hatalmas munkát, amit a kéziratok kiadója, sajtó alá rendezője végzett, amikor közkinccsé tette ezeket a nehezen olvasható, mindaddig többnyire ismeretlen szövegeket.

Sajnos, ennek ellenére manapság nincsen igazán nagy becsülete a szövegkia-

dói munkának, pedig nagy szükség lenne rá, hogy a több évig, akár évtizedig tartó, aprólékos, precíz munkát, nagy tudást igénylő szövegkiadást megfelelő módon értékeljük. Az Akadémiai Kiadó mindenestre igen megbecsülte a kötetet: 613 forintot kér érte. Ilyen magas ár mellett valószínűleg jóval kevesebb helyre fog eljutni, mint ahány helyen érdeklődve, szívesen forgatnák.

Pintér Márta Zsuzsanna

RADNÓTI MIKLÓS: NAPLÓ

Sajtó alá rendezte Radnóti Miklósné; az utószót és a jegyzeteket írta Melczer Tibor; a szöveget gondozta Melczer Tibor, Székely Sz. Magdolna. Bp. 1989. Magvető Kk. 383 l.

Azt persze senki nem gondolja már komolyan, hogy „a klasszikus humanizmus”, „a ráció tisztelete”, „az igazi hazafiság”, „a művészi és emberi erkölcs”, „a magános helytállás és tanúságtétel” Radnóti „az új, a szocialista emberré válás folyamatának egyik előfutárává és példaképévé avatja és [...] utolsó éveinek nagy verseiben a magyar szocialista realista költészet jelentős képviselőjévé teszi” (Imre Katalin, 1966), de a tiltakozás nem a jellemnek és még csak nem is a jellemzésnek szól, sokkal inkább a levont következtetéseknek. Radnóti e magyarázattal lehetett *besorolni*, beilleszteni a „haladó magyar irodalom” áramába, ily módon lehetett magatartásából szocialista erényt, belőle magából antifasiszta hősi emlékművet faragni, és ez az értelmezés biztosította azt is, hogy az életúttal kapcsolatban óhatatlanul fölmerülő, de az akkori ideológia számára kellemetlen származási és hitbéli kérdések kikerüljenek a figyelem fókuszából. A nemrégiben megjelent napló bizonyossá teszi e nézet hamisságát (persze már a versek, fordítások és tanulmányok is kételkedni készíttettek), a naplót kísérő tanulmány pedig végképp szakít a hagyománnyal, mely Radnóti a munkásmozgalm számára kisajátítani próbálta, mégha fenntartásai voltak is vele szemben, és anélkül, hogy bizonygatná, nyilvánvalóvá teszi annak tévedéseit és megalapozatlanságát. A napló közkinccsé válása megteremti a feltételeit annak, hogy a korábbi elfogultságoktól megszabadulva közelíthessük meg

a Radnóti-életművet. Örömteli esemény közrebocsátása azért is, mert általa végre lehetőségünk nyílik arra, hogy magunk alkossunk véleményt Radnóti felfogásáról és az abból eredő magatartásról, szemben a korábbi időszakkal, amikor kénytelenek voltunk beérni sejtéseinkkel és a kortársak és barátok jóindulatú, szeretetteljes, de gyaníthatóan éppen ezért valamelyest mégis elfogult értékelésével (amennyiben nem tudtuk elfogadni a kötelező érvényűvé tett hivatalos állásfoglalást, melynek sok esetben éppen e kortársak és barátok voltak hívei vagy támogatói). Végezetül üdvözlendő a könyv azért is, mert Radnótinak egy eddig nem publikált, újabb prózai művével ismerkedhetünk meg, igazi, igényes prózát olvashatunk.

A napló szövege teljes, s ezért feltétlen elismerés illeti Radnóti Miklósnét, aki az intimitások és a Radnóti esetleg deheroizáló mozzanatok közlésétől sem riadva vissza, rendezte sajtó alá a rendelkezésre álló anyagot. Sőt, láthatóan nagy segítségére volt Melczer Tibornak, aki a jegyzeteket készítette (és a könyv szerkesztőjével, Székely Sz. Magdolnával a szöveget gondozta). Az elkészült kötetet látva nem kis önzetlenséget, odaadást és ügyszereget kell feltételeznünk mindhármójuktól, hiszen a könyv nemcsak tartalmában követi, de még külalakjában, vászonkötésében és színében is igyekszik követni az eredetit. Valószínűleg éppen a Radnóti iránt érzett nagyfokú tisztelet eredményezte azokat a

következetlenségeket vagy ügyetlenségeket, melyeket talán a nem kritikai szövegkiadás szempontjából is kifogásulhatunk, a hozzáállás és a szándék szempontjából azonban semmiképpen; gondjaink a szöveg gondozásának választott módszerével, és nem más-sal vannak.

A szövegközlők fő célkitűzése az volt, hogy a naplót „a költő szelleméhez híven, egyszersmind lehetőleg az olvasmányélmény csorbítása nélkül” adják közre. (360.) Ennek az elvnek akkor lehet megfelelni, ha a szöveg gondozói „az olvasást, a megértést nehezítő, egyértelmű rövidítéseket” oldják föl, „néhány apróbb, nyilvánvaló elírást” javítanak, mint ahogy az szándékukban is áll, de csakis azokat, és azokat minden esetben. Mint említettük, semmi kétségünk afelől, hogy bármiféle szükségtelen beavatkozás érte volna a szöveget, bizonyosak vagyunk abban, hogy semmiféle felesleges változtatás nem történt. Némi határozatlanságot azonban észreveszünk a kitűzött feladat megvalósításában: mintha nem sikerült volna minden esetben eldönteni, hogy a tökéletes olvasmányélmény vagy a napló betű szerinti követése a fontosabb. A bizonytalanság a legfőltűnőbbben a helyesírásban mutatkozik meg, az olvasást (különösen olyan szövegét, mely egyáltalán nem tartalmaz egyéni megoldásokat, feltehetően nem is tartalmazhat, naplóról, személyes főljegyzésekről lévén szó) a megszokottól eltérő ortográfiai megoldások akaszthatják meg a leginkább. Bizonyára nem kellett volna aggályoskodni, egy vessző miatt, az ilyen típusú mondatokban: „Hát Oszkár mondta, hogy a Ny. már írt róla az egész kérdést tárgyalta már s hogy gyökeresen más a felfogása” (129.). Ugyanebben a mondatban nyugodt szívvel fel lehetett volna oldani a Ny. (*Nyugat*) rövidítést a nem szakmabeli, kevésbé tájékozott olvasók kedvéért, akiknek ez a könyv éppúgy szól. „A helyesírást illetően az Akadémia érvényes szabályzatát követtük”, olvasható a szövegközlésről szóló utószóban, s ezzel egyet is értünk, mint ahogy elfogadnánk azt is, ha a szöveggondozók az általuk még felsorakoztatott szempontok bármelyikét választották volna, akár arra törekednének, hogy Radnóti, akár arra, hogy kora „ortográfiai sajátosságai, a mű ezekben is kifejező hangulatfestő elemei megmaradjanak”. Végtelenül megnehezíti azonban

saját munkáját az, aki e három szempontot egyidejűleg igyekszik érvényesíteni, s nagyobb a hibalehetőség is.

Eppen így nem tartunk szerencsésnek egy szerkesztési eljárást. Radnóti eleinte „régii füzetből kitépett lapokon”, később „egy kisebb formátumú irkába”, majd újra füzetlapokon jegyeztetett, 1939 után már birtokában volt az a vászonkötésű könyvecske, melyre a Magvető kiadványa hasonlítani igyekszik, s amelybe Radnóti átmásolta a párizsi utazás során és a munkaszolgálat idején írott és „feleségének titokban hazaküldött jegyzeteit” (361.). Fennmaradtak azonban olyan lapok is, melyek tartalmát Radnóti nem vezette át a „naplókönyv”-be, csupán megőrizte ezeket, s e szövegek, természetes módon, a megfelelő helyen bekerültek a könyv anyagába. A szerkesztők fel is hívják a figyelmet arra, hogy külön lapokon lévő anyag következik, csak éppen semmiféle módon nem különböztetik el saját megjegyzésüket a Radnóti-szövegektől, így zavaróan összefolyik a kettő. Az olvasó persze egy másodpercnyi habozás után rájön, hogy miről van szó, mégis elkerülhető lett volna kiközlentése, ha — mondjuk — kurzívval szedik ezeket a kommentárokat. Íme egy példa: „Talán mert kissé tudósnak is érzem magam. (Külön lapon) Egyszer egy ismerőssémmel igyekeztem valahová a városon át...” (182.) (A tanulmány szerzőjével utóbb konzultálva, kiderült, hogy a kifogásolt közbeékelések Radnótitól származnak. Ezesetben nem a szerkesztési eljárás a problematikus, hanem a jegyzetkészítő nem volt elég figyelmes: a számára nyilvánvaló tény — a jegyzetek között — megemlíthette volna, a félreértések elkerülése végett.)

A nyolcvan oldalt kitevő, igen terjedelmesnek mondható jegyzetapparátus komoly felkészültségről tanúskodik. Készítője olyannyira komolyan vette feladatát, hogy eléggé nem méltányolható módon és ritkaságképpen azt is jelölte, ha egy adatot, nevet (egyébként elenyésző számban) nem tudott azonosítani. Nem róható fel Melczer Tibornak (aki a megértést és a tájékozódást segítő, mintegy ráadásképpen látott el bennünket jegyzetekkel), hogy aránytalanságokra figyelhetünk fel; ezek a munka bonyolultságára és a jegyzetkészítés műfajából fakadó anomáliákra figyelmeztetnek. A naplóban szereplő személyekről a jegye-

tekben rövid életrajzi ismertetést kapunk, s ez igen-igen méltánylandó. De amíg a köztudatban talán ismertebb Cs. Szabó László, Boldizsár Iván és mások lexikális besorolása megtörténik, az e tekintetben hasonlórú (vagy esetleg kevéssé ismert) Féja Gézáé nem, nem beszélve, mondjuk, Sömjén Endréről, akinek fordításait Radnóti pocskondiázza.

Nagy érdeklődéssel fogadtuk a napló szövegét kísérő tanulmányt is, hiszen bizonyosak lehettünk abban, hogy Radnóti művészetének és életútjának újfajta megközelítést kapjuk. Ez egyfelől így is van, hiszen Melczer Tibor számtalan adalékkal, korábban nem közismert információval szolgál, olyanokkal, melyek saját álláspontját Radnóttal kapcsolatban teherbíróvá teszik. Ő ugyanis — Rónay Györgyöt követve — Radnóti katolicizmusára hívja fel a figyelmet, s a keresztényi meggyőződés kiemelésével a Radnóti-féle mártíriumot a „Mysterium passionis”-sal, „a szenvedés és az áldozat katolikus élményé”-vel (380.) magyarázza. Így jut arra a következtetésre, hogy Radnóti „öntudatos és önfeláldozó” (379.) volt. Radnóti hitének, hovatartozásának eltagadása, mely az

utóbbi évtizedeket jellemezte, természetesen vonzza a lázadást e felfogás ellen, ebből a szempontból érthető és szükségszerűnek is ítélni ezt a fajta értelmezés. Arról nem is szólva, hogy Radnóti életében és gondolkodásmódjában valóban nagy szerepet játszott a keresztény szemlélet. Másfelől azonban nem valószínű, hogy a Melczer Tibor tanulmányából érezhető kizárólagossággal (vagy majdnem azzal) ez határozta meg Radnóti magatartását és különösen költészetét. Érdemeit elismerve, a tanulmánnyal szemben egy magunk által sem egészen igazságosnak gondolt kifogásunk van (azért kevéssé igazságos, mert irodalomtörténet-írásunk egy vonulatával kapcsolatban éppúgy fölmerülhet). Bizonyos bántó, a szabad gondolkodást gátló kategóriákon nem tudunk átlépni, gyakorta nem tudunk megszabadulni a nemzeti és az egyéni öncsalás azon módozataitól, melyek segítségével egy-egy jelentős személyiséget, az átlagostól elütő Mást, ideológiai-politikai szempontból kisajátíthatunk, hőst csinálhatunk belőle, s példaként állíthatjuk. A *Napló*, így, ahogy van, talán hozzásegíthet a szemlélet megváltozásához.

Koncz Virág